

Tarthatatlan kapcsolat

Egyre gyakrabban jut eszembe Mátyás király legendája. Ő persze járhatta inkognitóban a világot, honnan is ismerte volna föl a jámbor polgár? Hiszen ő nem szerepelt naponta többször a széleskörű nyilvánosságot és ismertséget biztosító köz- és kereskedelmi tévében, sem az egyetértő vagy ellenzéki lapok címdalán; rendeleteit, hadba hívó üzenetét kidobolta a kisbíró – így aztán könnyen szerzethetett saját benyomásokat az ország életéről, győződhetett meg önmaga a dolgok menetéről.

Mátyás király ideje elmúlván, egyre többször töprengek azon: vajon honnan szerzik mai minisztereink, minisztériumi vezetőink, döntéshozóink ismereteiket, valós élményeiket mondjuk például az iskolák tényleges hétköznapijairól, a diákok, a szülők oktatásról való véleményéről, és különösen arról, fedi-e egymást az ő felső szinten hozott döntésük és annak kivitelezése.

Az iskolák jelentései, programtervezetei, a szaklapok és egyéb médiumok mint demokratikus platformok jelennek meg... de szólnak-e, szólhatnak-e ezek diák, tanár, szülő mindennapjairól, képesek-e irányt mutatni vagy akár szabályozni a mindennapi iskolai életet? Noha saját gyerekeim néhány éve túljutottak a középiskolai életen, baráti körömben több olyan gyerek is van, akiknek családi és iskolai élete sok éve napi élményeim közé tartozik. Láttam őket kisiskolásként, részese voltam és vagyok a szülők és a gyerekek kudarcainak, gyötrelmeinek, kínlódásainak. Mielőtt megköveznének: nem mondtam azt, hogy minden gyerek, minden szülő, minden iskola. Csak annyit: most és itt azokra szeretném felhívni a figyelmet, akik számára a tanulás, az iskolába járás a család közös kudarcra. Mert sok, nagyon sok ilyen család van; segítség nélkül, magukra hagyatva, gyerekeiket iskoláról iskolára hordva csak azt várják, mikor lesz végre vége.

Néhány napja részt vettem egyik ismerősöm fiának iskolájában tartott szülői fogadóórán; itteni élményeim adták meg az utolsó évet, hogy beszéljek ezekről a gyerekekről, iskolákról, családokról, tanárokról.

■ MŰKÖDIK MINDEN REMEKÜL

Miközben a kérdésben érintett szakemberek és szülők, és a személyesen nem érintett érdeklődők arról vitáznak, sérül-e a szülői mindenhatóság, ha a tanár-diák reláció „titokjog”-ot tartalmaz; miközben részben ugyanezen érintett és nem érintett kör az iskola kapuinak a szülői ház irányában való egyre szélesebbre tárását ígéri és várja, ezenközben az oktatási intézmények és a szülői házak élnek sajátos, titkos és zárt életüket.

Miközben fogynak a gyerekek és nő a pedagógusok fizetése, a tanárok egyre gyakrabban hivatkoznak önnön túlterheltségükre.

Miközben egyre több frissen végzett fiatal képtelen munkához jutni, a tudásalapú társadalom címén egyre sokrétűbb és súlyosabb feladatokkal terhelik legkisebb koruktól a gyerekeket.

Miközben a pszichológusok, pszichiáterek, nevelési szakemberek mind erőteljesebben jelzik: egyre több a fiatal depressziós, a gyerekkorú narkós, növekszik az alkoholizmus; erősödik a fiatalok jövőtlenség- és elveszettség-érzése, kiábrándultsága, és egyre többek egyetlen várározása az EU-csatlakozás-kínálta külföldön próbálkozás lehetősége, eközben a szak- és nem szakemberek vagy csak érintőlegesen foglalkoznak ezekkel a jelenségekkel, vagy jogszabályokkal válaszolnak, sőt, lelkesítő program-áradattal méltatlankodnak: hiszen annyira remekül működik minden.

És miközben a hivatalos megnyilvánulások, nyilatkozatok, felmérések és hivatkozások egyre izgalmasabb, prosperáló, izgalmas iskolák képét mutatják elének, mennyi ragyogó lehetőség, mennyi demokrácia, mennyi odafigyelés gyerekekre-szülőre-tanárra, mennyi... mi is?

Irigykedve és szomorúan nézem az egyébként nemegyszer csapnivaló amerikai filmeket, ahol a család, a gyerek és az iskola valódi kapcsolatot tart, ahol minden egyes gyerek, minden egyes ember fontos polgára a társadalomnak és a jövőnek.

■ ELGONDOLKODOM, ITT ÉS MOST: HOGYAN ÉS HONNAN ISMERI MEG A TANÁR A DIÁKOT ÉS ANNAK CSALÁDJÁT, HONNAN A SZÜLŐ A TANÁRT?¹

- Az iskolába készülő nagycsoportosok ellátogatnak jövődől iskolájukba. Ami valóban remek, feltéve, hogy a csoport nagyobbik része éppen abba az iskolába fog járni, ami manapság eléggé valószínűtlen.
- A tanórákon minden gyereket megismer a pedagógus. Alsó tagozaton erre nagy esély van; felsősöknél és középiskolásoknál inkább a valamilyen okból (jó tanuló vagy magatartási zavaros) kitűnő diáknak van reménye arra, hogy minden tanárja, az is, aki hetente egyszer 45 percet foglalkozik az osztállyal, igazán megismerje őt.
- Az osztálynapló, amely – személyiségi jogainak védelmében – csak a szülő írásos beleegyezésével tartalmazhat bizonyos informáló adatokat a családról, szülőről. Az osztálynaplóból – az osz-

¹ Fontos előre jelezni, hogy itt és most főleg a fővárosi illetve nagyvárosi iskolákról és diákjaikról van szó. A kisebb településeken, ahol a pedagógus és a család akár egymás szomszédja is lehet, egészen más a helyzet; ebből a szempontból jóval humanusabb és kommunikatívabb az iskola és a család kapcsolata.

tályzatokon kívül, feltéve, hogy a tanárok nem notesz-rendszerrel dolgoznak, mert akkor azt sem – a tanár megtudhatja: a gyerek nevét, születési adatait, lakcímét, és, ha a szülő megadja, úgy annak munkahelyét és telefonszámát.

- Évente két szülői értekezlet, amelyet az osztályfőnök tart, és
- az évente két alkalommal tartott szülői fogadóóra, ahol a szaktanárok 2-2,5 órát szánnak arra, hogy az általuk tanított összes diák szüleivel találkozzanak, problémáikat megbeszéljék. (Egy átlagos osztály ma 25-35 diák, egy átlagos tanár legalább két osztályban tanít, ha osztályonként csak 15-15 szülő megy el a fogadóórára, ez akkor is 6-7 perc/szülő! Vajon mire elég ez a hat-hét perc?)
- Végül a tájékoztató füzet, leánynevéen ellenőrző könyv, amelyet maga a diák vezet, amelyet a szülő havonta egyszer ír alá, az osztályfőnök és szaktanár, ha nem akarja, nem is látja, így éppen a problémás diákok esetében szakad meg (vagy létre sem jön) az iskola és a szülő információcseréje.
- A szülő telefonálhat az iskolába. Csak a kicsöngetések rendjé kell tudnia, hiszen abban a tíz-tizenöt percben van lehetőség telefonálásra, s ha mindez együtt van, szerencsésnek is kell lennie, tekintve hogy a tanárok ugyanebben a tíz-tizenöt percben telefonálnak, következésképp a vonal többnyire foglalt.
- Az egyes iskolák saját házirendje, amely természetesen a minisztériumi irányelvekre illetve szabályozókra épül; némely iskolákban a házirend kivonatolt példányát a diák és szülő megkapja, más helyeken valahol az iskola területén kiakasztják, mindenesetre ebből tudható meg, milyen csengési rend szerint működik az adott intézmény, mennyi hiányzást és hogyan, milyen igazolásokkal fogad el az intézmény, valamint az iskola saját speciális elvárásai; beleértve a diákok iskolai viselkedésének normatíváit.

Vannak iskolák, amelyek további lehetőségeket is kínálnak diáknak és családnak, ezek többnyire alapítványi vagy magániskolák és a nagy múltú középiskolák egy része. Fentebbi vázlatomat azokról a (többnyire „állami”) iskolákról készítettem, amelyek egyébként honlapjaikon, bemutatkozó nyomtatványaikon a lehetőségek és kínálatok sokaságát jelenítik meg, s csak a már oda járó diák és családja érzékeli az ígéretek és a valóság közötti időnként drámai különbséget.²

■ KUDARC, ÖNVÁD, JÖVŐTLENSÉG – ÉS AKIK ÁTÉLTÉK

Bálint

Bálint második gyermekként született, az elsőszülött nővér még Bálint születése előtt betegségben meghalt. Iskolába kerüléséig az átlagos budapesti kisgyerekek életét élte; a megfelelő életkorban iskolaérettként zárta problémamentes óvodai életét. Örömmel, kíváncsian és némi félelemmel várta az iskolát, amely a lakóhelye szerinti körzeti iskola volt, így sok egykori óvodás pajtásával került egy osztályba. Csöndes, kicsit visszahúzó, de viszonylag könnyen beszélgetésbe vonható kisfiú volt, aki, szüleikhez hasonlóan, sikereket, tudást és örömet várt az is-

kolától. Nagy nehézségekkel küzdött a betűkkel, de ez az alsó osztályokban a pedagógusnak nem tűnt fel, különösen, mert az édesanya rengeteget foglalkozott vele. A mindennapos tanulási procedúrában az anya és fia között komolyan megalapozott bizalom alakult ki. A gyerek mindig biztos lehetett édesanyja feltevéssel nélküli szeretetében, de szigorában és következetességében is. Úgy-ahogy elvergődtek a felső tagozatig; eközben az apa többször el, majd visszaköltözött a családjához. Végül az anya a sarkára állt és végleges döntésre jutott: elváltak. Bálint, aki ekkorra már teljes véd- és dacsövetséget alkotott anyjával, örömmel vette apjának végleges távozását. Legalábbis ezt közölte anyjával, tudván, a mama ezt várja tőle. Hogy voltaképpen mi zajlott benne, talán már ő maga sem tudja. Az ötödik-hatodik osztályban egyre súlyosbodtak tanulási nehézségei. Lassú, mondták a tanárai, nehezen tanul, mondta az anya, és még több időt töltött Bálinttal és annak könyveivel. Együtt tanultak, az anya lerövidítette a tanulnivalót, kiemelve a lényegét, s addig mondták együtt, míg Bálint többé-kevésbé vissza tudta mondani. Az anya minden szülői értekezleten részt vett, minden tanárt ismert, de Bálint tanulmányi gondjaira semmiféle gyógyírt, módszert, segítséget nem kapott. Tanuljon többet, mondták a tanárai, de ennél többet már nem lehetett tanulni, volt, hogy még éjfélkor is a másnapi dolgozatra vagy felelésre készültek. Az anya számtalanszor kért szakmai segítséget fia tanáraitól. Kész lett volna bármilyen előrevívő tanácsot megfogadni – ha kapott volna. De mit kezdjen egy szülő azzal a probléma-hárító tanáccsal, hogy tanulási gondokkal küzdő gyereke „tanuljon többet”? Bálint nagyon nehezen olvasott, nagyon nehezen írt, a számológépet viszont, amit hetedikes kora táján vettek, pillanatok alatt tanulta meg nemcsak felhasználói szinten kezelni, de programozni is. Amikor nyolcadikos lett, elérkezett a nagy kérdés: hova tovább? Minthogy a számológép volt a mindene, közös megegyezéssel beiratkozott egy – félévente ötvenezer forintos – szakiskolába; feltételezve, hogy a kifejezetten számítástechnikával foglalkozó iskolában nem lesz gond. Lett. Bálint többször megbukott többféle közismereti tárgyból; s noha országos első lett egy számítástechnikai versenyen, egyéb tárgyakból éviszméltre bukott. A tanárok ismét csak annyit tudtak tanácsolni, figyeljen jobban és tanuljon többet. Ezek után anya és fia eldöntötték: újabb iskola után néznek. Minthogy ekkor már elmúlt 16 éves is meg 18 éves is (éppen a tankötelezettség-váltás generációjának tagja), egy olyan alapítványi iskolát találtak, ahol kvázi estisként, de nappali oktatásban, egyénre bontva, minden segítséget megadva, a szülővel is szorosan együttműködve foglalkoztak a fiatalokkal. Bálint ekkor már csaknem 19 éves volt. Kisvártatva két, számára sorsdöntő esemény történt. Az első rögtön a beiratkozását követő hetek egyikében: az iskola saját pszichológusa és gyógypedagógusa (először a fiú óvodai

² Hivatkozással idézem a CSGYI 2001/3. sz-ből Lovas Zsuzsa cikkének részletét (Konfliktusok az iskolában): „Sem az iskolák sem a pedagógusok, sem a szülők nincsenek felkészülve és felkészítve a növekvő és súlyosbodó konfliktusok kezelésére. Az iskolák tipikus reakciója, hogy megpróbálnak szabadulni a nehezen kezelhető gyerekektől, és hárítják a problémát, elhárítják a felelősséget.” A cikk szerzője a Szemtől-szembe, illetve a mediációs konfliktuskezelésre mutat példát; sajnos, ezek a módszerek nem váltak az iskolai mindennapok rutinjává.

és iskolai pályafutása során!) több vizsgálat, teszt és felmérés után megkérte Bálint édesanyját, menjen be az iskolába. Ugyanis szeretné megtudni, milyen dislexia-foglalkozásokra járt Bálint. Az anya döbbenet hallgatta: semmilyenre. Soha senki nem mondta neki az eltelt tízvalahány esztendő alatt, hogy Bálint esetleg dislexiás. Hiszen mindent megtett volna... És Bálint ténylegesen, orvosi papírral igazoltan: dislexiás. Mennyi keserűség, mennyi kudarc, mennyi sikertelenség, önértékelési probléma, anyai keserűség és önvád elkerülhető lett volna, ha csak egyetlenegy tanító, tanár, iskolapszichológus, bárki kiejtette volna csak feltételezéseként, kérdésként ezt a szót. Ha jobban odafigyeltek volna rá az iskolában. Ha a pedagógus, aki ma is pedagógus, nem azzal hártja el magától a problémát: figyeljen és tanuljon a gyerek; de törekedett volna legalább megismerni a diákokat, felmérni és átélni annak gondjait, és különösképpen megtalálni a megoldást, mert a konkrét oktatás közben ez is a pedagógus feladata lenne. Bálint majd tizenegy esztendei vesszőfutása azonban nem ért véget. A pszichológus további szakvizsgálatra küldte Bálintot, s a végeredmény alapján állították össze tanulmányi rendjét; már-már happy end. Ekkor következett a második sorsdöntő esemény: az iskola, gazdasági problémák miatt, megszüntette az oktatásnak azt a formáját, amely Bálint számára az egyetlen járható út volt.

Bálint ma ipari tanuló, szakmát tanul. Hogy miért éppen azt, amit? Mert oda sikerült felvetetni. Nem divatszakra; de itt legalább nem kell különösebben sokat írni, olvasni. Nem valószínű, hogy valaha is ezt a mesterséget fogja űzni, de, mint édesanyja mondja, valamilyen szakmájának kell lennie a gyerekeknek, és ebben egyetértenek.

Bálint egyébként, bármilyen furcsa is, szeret olvasni. Bár képmény küzdelmeket vív a betűkkel, kitartóan kísérletezik az olvasással, változatlanul mindene a számítógép, csak azt nem látja kristálytisztán: milyen lesz a felnőtt-lét. Nincsenek önmagával szemben elvárásai; nincsenek álmai a jövőről, udvarolgat a lányoknak, bevásárlásnál hazacipeli a cekkereket, tisztességgel eljár az iskolába, ahol barátja nincs, bár korábbi iskoláiban sem voltak igazi barátai, néha moziba megy, esténként tévét néz, aztán másnap ugyanaz ...Szerencsésnek mondhatja magát, mert édesanyja igazán jó barát; Bálint így egyelőre elkerülte az alkoholt, a drogok-miegyebek vonzását. Meg a hasonkorúak barátságát, meg a hitét a felnőtt-világban.

Peti

Peti késői, édesanyja egyetlen, második házasságában élő édesapja harmadik gyereke. Kifejezetten jó módú szülei kicsi korától kezdve táncolni, zenélni járatják, óvoda után zenei iskolába írtatták. Peti éppúgy várta az iskolát, mint minden kisgyerek, de az átlagosnál több félelem volt benne, mivel a család az átlagosnál jobb gazdasági helyzete és különleges foglalkozása révén Peti elűtött a VII. kerületi iskola diákjainak zömétől. A szülők (főleg az édesanya) az első időkben rendszeresen elment a szülői értekezletekre, s amikor egy szűresem enyhén dislexiásnak találták az egyébként balkezes kislányt, rendszeresen vitte a logopédushoz. Az első osztályba járó Peti néhány héttel a tanévkezdés után dadogni kezdett, amitől ő maga úgy megrémült, hogy heteken át inkább nem szólalt meg az iskolában. A pedagógus

több hét eltelte után azt írta a kislány ellenőrzőjébe: a tisztelt szülő tegyen valamit, mert Peti nem hajlandó az órákon beszélni, nem hajlandó dolgozni. Az anya azonnal reagált, megkereste a tanítónőt, aki szóban is megerősítette: Petike lusta, Petike figyelmetlen, Petike makacs. Ennyi. Minthogy a gyerek csak az iskolában dadogott, a pedagógus pedig általánosságokat mondott, a szülők csak nehezen tudtak rájönni konok magába fordulásának okára. Peti nehezen tudta megfogalmazni nehézségeit, a szülők bizonytalanok is voltak a problémák mibenlétét illetően, mindenesetre azonnal beszéltek a kislánnyal egyébként is foglalkozó logopédussal, sőt, beírták egy olyan játszótérbe, ahol kisebb szerepeket tanultak a gyerekek. Peti sem itt, sem otthon nem dadogott, az iskolában igen. Két évig járt logopédushoz, részben enyhe fokú minősített dislexiája, részben dadogása miatt, majd a logopédus szakvéleménye alapján a harmadik évben már nem kellett járnia. Meglehetősen nehézségekkel jutott el a negyedik osztályig. Május közepén a tízéves kislány az egyik órákői szünetben egyszerűen hazament az iskolából, ahová nem volt hajlandó soha többet visszamenni. Hogy miért éppen azon a napon „sokallt be”, az ma már nem követhető. Az derült ki, hogy Peti évek óta csúfolják a társai, részint a dadogása, részint lassúsága miatt, nemegyszer az órai foglalkozásokon, a pedagógus jelenlétében, aki ráadásul ezt, úgy tűnik, valamiféle hajtőerőnek tekinthette, mert időről időre igazat is adott a Peti gúnnyoló gyerekeknek... Iskolai kudarcai közül ma is fájdalommal meséli például, hogy az osztályban rendszeresített külön

tablán minden nap a legjobbtól a legrosszabbig felírták a gyerekek nevét, és ő mindig a legutolsó volt. Soha még csak utolsó előtti sem... Ezen a napon azonban más is történt: a kisfiút, aki balettórákra járt, az osztálytársai egy része rendre „milyen érzesz buzinak lenni” és hasonlókkal kínozták; s bizony nem „csak úgy” használták ezt a kifejezést, hanem precízen, a szó valós jelentésében. Ráadásul nem először; mint utóbb kiderült, már ősszel megindult a mocskolódás-hadjárat... Az anya egyenesen az igazgatóhoz ment. Kérdésére: hogyan lehetséges az, hogy a tanítónő, aki naponta együtt van a gyerekekkel, nem tesz semmit, eltűri és semmilyen módon nem próbálja meg az ilyen helyzeteket feloldani, azt a választ kapta, hogy a tanárok nem tudhatják, mi történik a gyerekek között a szünetben. Az anya ekkor döntött úgy, elviszi a gyermeket az iskolából. Mivel a tanév vége felé jártak, Peti leosztályozták az addigi teljesítménye és néhány házi dolgozata alapján. A nyár többé-kevésbé nyugalomban telt el, Peti tudomásul vette, hogy ilyen dolgok az új iskolában nem fognak történni; ekkor még hitt abban, hogy bár dadog (most már a mindennapi életben is), hogy bár nem tud tanulni, hogy bár lassabban jár az esze, a felnőttek, a szülei, tanárai számára ő éppolyan fontos, mint a mindenben tökéletes gyerekek. Az iskola és osztálytársak ténykedésének következtében önértékében és önértékelésében súlyosan sérült Peti ötödik osztálytól egy 12 évfolyamos, szintén ének-zenei iskolába valamint egy „tanulni tanító” (fizetett) pszichológushoz járt, s végül komoly nehézségek árán, de eljutott a kilencedikig. Rossz tanuló lévén, amikor mutálni kezdett, addigi egyetlen pozitívuma, hogy szépen énekel és jól zongorázik, is negatívba fordult. Az új iskolában eleinte megpróbálta követni az órákon folyó munkát; tudásbeli hiányosságai miatt azonban ez az elszántság csak rövid ideig tartott. Ráadásul a fiú eddigre tökéletesen érdektelenné vált a tudás, tanulás, olvasás iránt; kudarcélményei és megfelelni nem tudása eredményeképpen menekülési és túlélési technikákat alakított ki. Órákon, mivel egyre inkább képtelen volt követni, írni még kevésbé a feladatokat, merengéseibe süppedt, magát a popsztárok életébe, a bulvárlapok pletykáiba, a szappanoperák hősei helyébe képzelve élte álom-életét. Már beiratkozáskor kérte az anya az osztályfőnököt, mivel előző iskolájában Peti meglehetősen figyelmetlenné és nemtörődömmé vált, legalább eleinte lenne szíves az osztályfőnök rendszeresen ellenőrizni, minden osztályzatot és iskolai közleményt beírt-e a gyerek az ellenőrzőjébe. Az osztályfőnök ezt megígérte, a szülők megnyugodtak, mivel Petinek november közepéig vagy nem volt osztályzata, ami pedig be volt írva, az kettes-hármas volt. Nem csoda, hogy a szülők döbbenetben értesültek a novemberi értesítőtől, hogy Peti több tantárgyból bukásra áll, és rengeteg igazolatlan hiányzása van. Az anya felhívta az osztályfőnököt, megtudakolni, mi történt. Az osztályfőnök tömör egyszerűséggel közölte: Peti alkalmatlan a kilencedik osztályra, meg fog bukni. Ugyanezt a szülői fogadónapon a matematikatanár a folyosón meg sem állva vetette oda az anyának: úgyis megbuktatom – és továbbment. Rövidre zárva: Peti év végén két tárgyból pótvizsgára, azon mindkettőből éviszméltésre bukkott. Új osztályfőnöke az a matematika-tanár nő lett, aki őt éviszméltésre buktatta. Az már csak hab a tortán, hogy a fizikát (amiből kettessel végzett) is ugyanő tanította. Csoda-e, ha év végén megbukott fi-

zikából? Mindeközben Peti rájött a lógás, a cigaretta, sőt, átmenetileg az alkohol izgalmaira. Az iskola részéről (bár honlapjukon kettő iskolapszichológus is szerepel) soha egyetlen jelzést, egyetlen tanácsot, egyetlen pozitív, segítőkész gesztust sem a diák, sem a szülő nem kapott. Közölték viszont egy iskolai eligazításon, hogy aki elmúlt 16 éves és megbukik, azt az iskolából eltávolítják. Ezek után az anya az Oktatási Minisztérium égisze alatt működő ombudsmanhoz fordult, majd független bizottságot kért a fizika pótvizsgára. Peti idén augusztusban írásban négyes, szóban pedig hármas eredménnyel pótvizsgázott; ami egyértelmű igazolása annak: Peti, ha megfelelően foglalkoznak vele, képes, tud és akar is tanulni. Ezek után átiratkozott egy másik iskolába; ebből az iskolából származnak a szülői fogadóóráról szerzett élményeim. A tanárok ebben az iskolában rendkívül jóindulatúak, kommunikatívak; nemcsak az ő hibájuk, hogy nem ismernek minden gyermeket, a harminc fölötti osztályokban a heti egy-egy órában jól meg lehet bújni...

Peti fodrásznak készül. Ő már nem tanköteles, mivel az ő korosztálya 16 éves koráig volt az. Viszont nem is mehet szakiskolába, mert ahhoz, noha ő még egy másik korosztály, már befejezett tíz osztály kell; ez az „átmeneti korosztály” valahogy elkerülte a szakemberek figyelmét.

Miközben a pedagógusok és oktatási szakemberek észlelik a gyerekek egyre erősödő frusztráltságát, drámáinak nevezik a nehezen kezelhető, magatartás- és tanulási zavarokkal küzdő diákok számának növekedését; ezenközben ugyanezek az iskolák, pedagógusok, döntéshozók mintha a madáchi falanx-gyerekekre szabnák a rendelkezéseket, pedagógiai elvárásokat, hoznák döntéseiket. Így eshet ki például a szakmát tanulni akarók azon része, amely volt olyan szerencsétlen, és a tankötelezettség végső időpontját illetően a nem megfelelő két évben született és merészelt évet ismételni. A vonatkozó jogszabály kifejejtette őket. Senkinek nem tűnt fel az ellentmondás a pedagógusok állandósult panaszai és a döntéshozók egyen-gyerekekre hozott döntései között?

Így hát Peti számára ez az év a „jaj, csak legyen már vége és ússzam meg valahogy” esztendeje.

■ KI, MIKOR, HOL ÉS MIÉRT TÉVEDETT(?), HIBÁZOTT(?), VÉTKEZETT NETÁN?

Eszembe jut egy felvételi alkalmassági vizsga – nem Magyarországon történt. A tanárjelölt felvételizőket egyesével hívják be egy kellemesen berendezett kis várószobába. Minthogy az előző diák még odabent van, a jelölt itt várakozik. A folyosó felőli ajtón be-bemegy valaki, köztük egy gyerek, aki odabent leül, várakozik. Lehet, hogy az éppen vizsgázó jelölt kistestvére, lehet, hogy a vizsgáztató gyereke, nem tudjuk. Öt-tíz perc elteltével nyílik a vizsgaszoba ajtaja, a tanár megköszöni a gyerekeknek a közreműködést, majd közli a delikvenssel: ez volt az első alkalmassági vizsga. A szobában kamera van: a vizsgáztatók bentről azt figyelik, mit kezdett a jelölt a gyerekekkel. Megszólított-e vagy csak válaszolt annak kérdéseire, ha igen, hogyan stb.

Miközben nagy vihar van kitörőben szakmai és szülői berkekben a tanárok tervezett pszichológiai szűrését illetően, egyre ez a felvételi vizsga jár az eszemben. Mert hihetetlen felelős-

ség a tanári pálya; végtére is önmaga személyiségevel hat diákjaira, s bizony nem mindegy, milyen is ez a személyiség. A tanárnak karizmatikus személyiségnek kellene lennie, aki, még ha talán egy tantárgyat módszertanilag nem tanít is tökéletesen, többet érhet el a gyerekeknél a precízen oktató, ám jellegtelen egyéniségű társainál. A karizmatikus pedagógust tiszteli meg a gyerek azzal a bizalommal, amelyet kár lenne most „titokjogsulatlanság” címen elvenni tőle; miközben különféle jogok esetleges sérelmétől tartunk, az iskola lassacskán minden kapcsolatot felszámol a családdal, a szülővel, sőt, mint Bálint vagy Peti azt megtapasztalta, a pedagógus lassan elveszti kapcsolatát magával a diákkal is.

Kell-e avagy sem a tanári pályára lépőknek, az ott tevékenykedőknek pszichológiai alkalmassági vizsga, nem tisztzem eldönteni; „hivatalos” állásfoglalás, amely szerint ma a pedagógusok – a főiskolát végzettekről van szó, mivel az egyetemet végzettek inkább tudományos képzést kapnak (noha a középiskolákban ők tanítanak) – jól felkészült, az iskolai konfliktuskezelésben jártas szakemberek. Ugyanakkor, legalábbis a hivatalos megszólaló szerint, a mai diákok „olyan társadalmi konfliktusokat”³ visznek otthonról az iskolába, amelyeknek kezelését a pedagógusoktól nem várhatjuk el. Miért? A pedagógusok talán nem ebben a társadalomban élnek? Számukra ismeretlenek ezek a gondok? Nem éppen az ő feladatuk lenne elsőként megtanulni ezeknek az időnként kétségtelenül nehéz, s különösen a ma középkorú, s egészen más rendszerben képzett tanárok számára megdöbbentő, félelmet keltő ismeretlen viselkedés- és gondolkodásmódoknak a kezelését? Az agresszivitás megjelent az iskolákban, ez tény. Agresszívebbek a gyerekek, nemegyszer megdöbbentően agresszívek a szülők. Az oktatási tárca oldaláról érkező vélemények alapján arra kell gondolnom, ebben az országban – szigorúan oktatási szempontból nézve –, egészen más módon változtak a diákok és szüleik, s megint más módon a pedagógusok. A tanár és családja, ki tudja, miért és hogyan, kimaradt az általános társadalmi változásokból, ők és csak ők döbbenet nézik a többiek változásait, ezt a fránya agresszív gyerek- és szülő-sereget, akiknek illetően voltára az „együttműködő, szeretni és másokkal együtt érezni tudó” (sic!) pedagógusok nincsenek felkészülve.

A példabeli Bálint és Peti családja soha nem volt agresszív. Bálint és Peti soha nem volt agresszív. Sem a gyerekek, sem szüleik nem fenyegették meg, nem bántalmazták sem szóban, sem tettelesen tanáraikat. Ők csak egyszerűen nehezebben tanuló, egyébként átlagos, hétköznapi gyerekek. Akiket viszont a most felháborodott pedagógusok számtalanszor megaláztak vagy hagyták megalázni; akivel szemben atrocitások és igazságtalanságok megengedhetők. (Peti korábbi iskolájában feltehetőleg azért bukott meg, mert az anya az ombudsmanhoz fordult, aki ugyan saját eszközeivel elmarasztalta az iskolát, mégis Petinek kellett másik iskolába mennie.)

Ők „csak” két áldozat a fogyatkozó számú gyerekek súlyosbodó iskolai csatározásaiban.

Miközben folyamatosan azt halljuk: túl sok a gyerek, túl sok a tananyag, túl sok a kezelhetetlen gyerek, túl sok a „félrebillent helyzet” az iskolákban, túl sok... túl sok...

Azt gondolom, inkább túl kevés. Az idézett iskolákban (kivételesen ezek közül pl. Peti jelenlegi iskolája) mindenképpen túl kevés a „veleszületett pedagógus”. Túl kevés az empátia, túl kevés a humor és a nyugodt derű, és, ha már jogokról beszéltünk, túl kevés a diák személyiségének tisztelete. A bármilyen problémát okozó diák olyan kínzó teher a tanárnak és az iskolának, mint a rákos daganat. És olyan is, mint a betegség – ha későn kezdenek foglalkozni vele, szétterjed a szervezetben; ódivatúan szólva: a társadalmon. Az elutasított, eltávolított, megalázott gyerek nem tud valódi önmagává fejlődni, jöllehet ő is szeretné szeretni önmagát és a világot, s ezt meg is próbálja elérni, ha másképpen nem megy, hát droggal, alkohollal, devianciával, kiábrándultsággal, elfordulással. Ezek az iskolák, ezek a tanárok, ezek az igazgatók a legfontosabbról felejtkeznek meg: ezek a gyerekek (is) a jövő, ezeknek a gyerekeknek (is) kell majd gondoskodniuk így vagy úgy saját gyerekeikről, sőt, jelenlegi tanáraik öregkoráról is! A gyengédség, megértés, elnézés hiányától szenvedő gyerekek honnan és hogyan fogják elsajátítani a gyengédség, megértés, elnézés érzését, alkalmazásának technikáját?

Mert miért is járnak a gyerekek iskolába? Hadd idézzem itt egy (nem hazai⁴) iskolaigazgató mondatát, aki a tanévnyitón a következőkkel kezdte:

„Kedves Szülők! Miért is járnak a gyerekek iskolába? Először is, és ez a legfontosabb, hogy jól érezzék magukat. Másodsor, hogy a szülők nyugodtan dolgozhassanak, tudván, jó helyen van a gyerekük. És harmadszor (ekkor már nagy derűség volt a szülők között), ha már úgyszólván itt vannak, hát töltsék el értelmesen az idejüket, vagyis tanuljanak.”

Ebben az országban hat éves az általános iskola. A gyerekek hat éven keresztül egyáltalán nem kapnak bizonyítványt; a legfontosabb, hogy ebben a hat esztendőben vidám, dolgozni tudó és akaró, kiegyensúlyozott, teljesítőképes emberré váljanak. Hogy ki-ki a saját tempójában, de a hatodik osztály végére mindenki rutinosan tudjon írni, olvasni, számolni, magabiztos tudása legyen környezetéről, népének történetéről, irodalmáról, kitekin-téssel a nagyvilág múltjára és művészetére, ismerje saját lakóhelyét, ideértve a rendszeresen látogatott múzeumokat, építésze-ti és egyéb nevezetességeket, meg persze ismerje népe zenéjét, táncait. Természetesen ezek a pedagógusok, ezek az iskolák is értékelik a gyerekek teljesítményét; oly módon, hogy megbeszél-lik a gyerekekkel, szülővel, pszichológussal vagy más szakemberekkel, ha netán probléma adódik, hogy mi a hiba, mi a teendő.

És, bármilyen megdöbbentő is ez a mi állandó teljesítmény-stresszben működő gondolkodásunk számára, ezek a fiatalok, akiknek módjuk adódott gyermekségüket teljességgel megélhet-ni, hibázhatni, rosszkedvűnek vagy figyelmetlennek lenni, ugyanolyan siker-orientált, okos, a helyi- és a legnevesebb kül-

³ Az idézetek Orosz József egyik rádióriportjából, jegyzeteim alapján, nem szó szerint készülték.

⁴ Gyerekeim több mint öt éven át tanultak itt. A külföldi iskolákról szülőként szereztem tapasztalatokat; gyerekeim a helyiekkel jártak együtt, megkülönböztetésük addig tartott csupán, amíg a nyelvet jól meg nem tanulták. Egyebekben (több más külföldi társukkal együtt) mindenben a helybéli gyerekekkel azonos bánásmódban részesültek.

■ TALÁN BORULÁTÓBBRA SIKEREDETT MINDEZ, MINT SZERETTEM VOLNA, ÁM A TÖRTÉNETEKET NEM ÉN TALÁLTAM KI.

Így hát most várom az álhús Mátyás király-utódokat: néznek körül, tapasztalják meg maguk. A valóságot, s ne annak írott, honlapokon díszelgő, magamutogató mását; és ne is az elvi állásfoglalásokat, ne a tudományos munkatársak íróasztal-melléki ajánlásait, ne az igazgatók beszámolóit; és persze ne messze földön ismert jó nevű iskolákét. Hanem a külvárosi, a nevesincs, a „na, ide még téged is fölvesznek” iskolákat, meg azokat, amelyek büszkék önmagukra, mert valamely speciális képzést nyújtanak (mint Peti ének-zenei iskolái), de amelyek ugyanakkor lenyesnek minden segítségért nyúló kezet.

Hogy mit is néznek meg az álhús Mátyás-utódok? Például azt, hogy: ki és mikor írja be, ténylegesen a felsős vagy gimnazista korú diák ellenőrzőjébe az osztályzatokat és ennek megtörténtét ki, mikor és hogyan ellenőrzi az iskolában? Ez ugyanis az iskola és a szülő közötti kommunikáció egyik alapfeltétele. Ki, mikor és hogyan hivatott problematikus esetben értesíteni a szülőt? Egyáltalán: ki dönti el, mikor problematikus egy diák? Hogyan lehetséges az, hogy egy-egy diáknak egy fél-évben egyetlen osztályzata sincs valamely tantárgyból, holott részt vesz az órákon? Milyen jogon dönthet egyetlen tanár, pl. ismétlésre buktatással egy diák további életéről anélkül, hogy valaha is jelezte volna a szülő felé a gyerek tanulmányi gondjait és minimális kísérletet tett volna arra, hogy segítsen a diáknak? Ha működik az iskolában pszichológus, hogyan lehetséges, hogy egy súlyos nehézségekkel küzdő gyerekkel hat éven át egyetlen egyszer sem találkozott vele? Mit, mikor és hogyan kérhet a szülő a tanártól annak érdekében, hogy gyereke a szülő által ismert, de nem ellenőrizhető trükkjeit (pl. hogy dolgozatírás elől elbujdosik az iskolai mosdóba) idejekorán megtudja? És mit tehet a szülő azért, hogy a tanár a kérést teljesítse is? Ki és milyen alapon dönthet arról, hogy (a jelen budapesti közlekedési viszonyokat ismerve) a fél nyolcra járó gyerekek első óráról való késése esetén az egész tanítási napot (azaz hét órát) tekintsek igazolatlanoknak, noha a szülő telefonon jelzi a késést; ezzel a bizarr módszerrel az iskola szinte felszólítja a gyereket arra, ha késne, be se menjen az iskolába? Ezek csak kiragadott példák. Talán nem is álhús királyokra volna szükség. Csak beszélgetni kellene magukkal az érdekeltekkel – anélkül, hogy azoknak rettegniük kelljen a megtorlástól – az iskoláról, a tanárokról. Az esetek egy részében sem a diákönkormányzatok, sem a hol van – hol nincs iskolaszékek, sem a szülői munkaközösség nem töltik be azt a funkciójukat, amiért életre hívták őket.

Az pedig, hogy hogyan szerezhetnek valós ismereteket az iskolai életéről, a pedagógus és a család közötti kapcsolatok milyen-létéről, legyen a miniszterek és a minisztériumi munkatársak megoldandó házi feladata. De meg kell csinálni, mert ha nem, jön ám a tanító néni...

Pongrácz Erzsébet

(A cikket illusztráló fotók a Zöld Kakas Liceumban készültek.)

földi egyetemeken tanuló fiatalok, ugyanolyan jó szakemberek lesznek, mint a mieink. Csak éppen derűsebbek, toleránsabbak, bizakodóbbak, önmagukkal elégedettebb emberek.

A tanár, a felnőtt időről időre hibázik. Ilyenkor azt mondjuk elnéző mosoly kíséretében, hogy ugye, csak aki nem dolgozik, az nem hibázik, vagy hogy ugye, a lónak négy lába van, mégis megbotlik.

De egy hat-tíz-tizennégy éves gyereknek, aki *tanulni* jár az iskolába, nincsen lehetősége tévedni, mert hibáját azonnali retorzió követi, mert tévedése vagy eseti nem tudása közvetlen, azonnali és visszavonhatatlan (bár néha javítható) osztályzatot eredményez a „ha ezt sem tudod, hogy fogsz továbbjutni az iskolai lét-rán”, vagy a „hova fognak téged így felvenni” családi rémületével.

Egyetlen, ugyanakkor a legfontosabb jogot nem deklarálta az oktatás ügyével foglalkozók egyike sem: a gyerekeknek a gyerekekkel és a tanulással együtt járó tévedéshez, hibázáshoz és ezeknek a pedagógus rávezetésével történő korrigálásához, vég-eredményében magához a tanulási folyamathoz való alanyi jogát. Noha, azt gondolom, ez a legfontosabb jog egy iskolás gyerek életében. Hogy félelem, stressz nélküli iskolában, önnön adottságainak megfelelő tárgyi, társadalmi és érzelmi tudást, rutint szerezzen. Olyan oktatási körülmények között, amelyben a pedagógus kíváncsi a családra is, ahonnan nap mint érkezik a gyerek, kíváncsi a gyerekekre is (aki nem fogyóeszköz, mint azt egyszer egy tanártól hallottam a diákokról nyilatkozva), aki nem megdöbben a változó világon, hanem aktív részese és sajátos eszközeivel irányítója annak, aki örömmel és jókedvvel foglalkozik a gyerekekkel, aki a nem a lécc alól kibújva kiáltja büszkén: micsoda eredmények!